REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

6

Številka: 065-02-3/2025/46
Ljubljana, 9. 5. 2025 Predlog

Državni svet Republike Slovenije je na 28. seji 14. 5. 2025, na podlagi druge alineje prvega odstavka 97. člena Ustave Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 75/16 in 92/21), sprejel naslednji

S K L E P

Državni svet Republike Slovenije se je seznanil z zaključki posveta Dostojanstvo v starosti ter na podlagi prvega in drugega odstavka 97. člena Poslovnika Državnega sveta poziva Vlado Republike Slovenije in v njenem okviru Ministrstvo za solidarno prihodnost, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za pravosodje in Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, da zaključke proučijo in se do njih opredelijo v roku 30 dni.

*** * ***

Zaključki posveta se glasijo:

»Komisija Državnega sveta Republike Slovenije za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide, Socialna zbornica Slovenije in Univerza Alma Mater Europaea so 4. 4. 2025 v dvorani Državnega sveta soorganizirale posvet Dostojanstvo v starosti.

Namen posveta je bil opozoriti na nujnost bolj spoštljivega odnosa do starejše populacije, ki čuti, da v naši družbi ni dovolj cenjena in ustrezno zaščitena z vidika zagotavljanja posameznih pravic ter dostopa do storitev javnih služb. Pogosto se jo neutemeljeno odriva na rob družbe ter obravnava zgolj kot družbeni strošek, namesto da bi se izkoristilo vse njene potenciale, med drugim možnosti za prenos neprecenljivega znanja in vrednot na mlajše generacije na podlagi izkušenj in dobrih praks.

S ciljem zagotavljanja dostojnejšega in bolj kakovostnega življenja za starejšo populacijo je bilo na posvetu govora o njenem gmotnem položaju, socialni izključenosti, zlorabah in nasilju (fizičnem, psihičnem, ekonomskem) ter že prej omenjenih omejitvah pri dostopu do storitev in želji po okrepljenem medgeneracijskem sodelovanju na različnih družbenih področjih.

Posvet je vodil državni svetnik Danijel Kastelic, predsednik Komisije Državnega sveta za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide, ki je uvodoma izpostavil različna poimenovanja – starejši, stari, starejša populacija, starejše osebe itd. – ki se jih uporablja v zvezi s populacijo, ki ne glede na poimenovanje predstavlja enega od

pomembnih gradnikov naše družbe in številčnost katere se bo spričo demografskih napovedi zgolj še krepila.

Posvet je potekal v dveh vsebinskih sklopih, uvodoma pa sta zbrane na posvetu nagovorila predsednik Državnega sveta Marko Lotrič in dr. Luka Omladič, državni sekretar na Ministrstvu za solidarno prihodnost.

Predsednik Državnega sveta Marko Lotrič je izpostavil, da naj bi se po podatkih Statističnega urada Slovenije v prihodnjih desetletjih starostna sestava prebivalstva Slovenije bistveno spremenila. Če so leta 2008 prebivalci, stari 65 let ali več, predstavljali približno 16,3 % prebivalstva Slovenije, se je do leta 2023 ta delež zvišal že na 21 %. Opozoril je tudi na to, da vključujoča in zdrava družba, ki uravnoteženo skrbi za vse svoje generacije in posameznike v njej, ne vznikne sama od sebe - je plod zavestnih in intenzivnih vlaganj v ozaveščanje o nujnosti spoštovanja starejših, o medgeneracijskem razumevanju in sodelovanju. Zato bi morali pri oblikovanju zakonskih ter drugih ukrepov na področju skrbi za starejše v prvi vrsti prisluhniti njim samim.

Državni sekretar na Ministrstvu za solidarno prihodnost dr. Luka Omladič pa je poudaril, da dostojanstvo v starosti ni samo vprašanje posameznika, temveč odraz vrednot celotne družbe. Človekove pravice in njihovo spoštovanje je tisto, kar zagotavlja človekovo dostojanstvo, pri čemer lahko človekove pravice bistveno krnita starizem ter pomanjkanje oziroma nedostopnost socialnih, zdravstvenih in drugih storitev. Zavestna skrb za ohranitev vseh stebrov, ki v naši družbi zagotavljajo socialno varnost, je zato nujna. Pri tem je izpostavil dolgotrajno oskrbo ter prispevek za dolgotrajno oskrbo, ki bo predstavljal ključno podlago za dostop do kakovostne dolgotrajne oskrbe za vse, ne glede na njihov ekonomsko-socialni položaj.

V okviru prvega vsebinskega dela posveta je Marijan Papež, generalni direktor Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, predstavil gmotni položaj upokojencev in delovnih invalidov; prof. ddr. Mara Ovsenik iz Socialne zbornice Slovenije je spregovorila o dilemah zagotavljanja osebnega dostojanstva starih; prof. dr. Jana Goriup z Univerze Alma Mater Europaea se je v svojem prispevku dotaknila odnosa družbe do starejših; Zdenka Jan, predsednica Zveze društev upokojencev Slovenije, je izpostavila pomanjkljivosti pri skrbi za starejše; dr. Suzana Oreški, predsednica Strokovnega sveta Socialne zbornice Slovenije, zaposlena na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje, pa je spregovorila o zagotavljanju dostojanstva v dolgotrajni oskrbi – o odnosih, avtonomiji in človekovih pravicah v navedenem okviru.

Drugi vsebinski del posveta je otvorila sekretarka Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije Tatjana Milavec na temo skrbi za starejše (od pravic do realnosti ter o izzivi in predlogih centrov za socialno delo). Sledile so predstavitve Denisa Sahernika, sekretarja Skupnosti socialnih zavodov Slovenije, glede vloge in izzivov socialnovarstvenih zavodov pri zagotavljanju dostojanstva v starosti; dr. Metke Novak iz Skupnosti organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji glede izzivov pri razvoju prilagodljivih in vključujočih praks za starejše osebe s posebnimi potrebami ter Monike Ažman, svetovalke za strateške zadeve iz Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveze medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije glede zdravstvene nege v luči dostojne strokovne obravnave starejših.

V razpravi ob koncu posveta so sodelovali: Iztok Mrak, predsednik Socialne zbornice Slovenije, dr. Danijela Horvat Samadržija s Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem, Biserka Marolt Meden, svetovalka predsednice Republike Slovenije za družbene dejavnosti; dr. Dijana Možina Zupanc, namestnica varuha človekovih pravic; Aleš Kenda, sekretar na Ministrstvu za solidarno prihodnost in Darinka Klemenc iz Srebrne niti.

* * *

Na podlagi predstavitev in razprave so bili oblikovani naslednji

z a k l j u č k i:

I. Staranje in z njim povezano izrazoslovje, starizem, stereotipi, predsodki in diskriminacija

Staranje je proces, ki se ga ne bi smeli bati, saj je naravni del življenja vsakega posameznika - je večplasten in večdimenzionalen z vidika sprememb v bioloških, psiholoških in družbenih vlogah. Vključuje priložnosti za človekovo osebno rast in dostojanstvo, s seboj pa prinaša tudi določene izzive: slabše fizično in duševno zdravje, zmanjšano kakovost življenja, osamljenost, fizično odvisnost in lahko tudi skrajšanje pričakovane življenjske dobe (tudi do 7 let).

Starizem, stereotipi, predsodki in diskriminacija posameznikov na podlagi njihove starosti ostajajo ena najbolj razširjenih, zakoreninjenih, a premalo ozaveščenih oblik pristranskosti po vsem svetu.

Starizem vpliva na ljudi vseh starosti, vendar so starejši odrasli na njegove škodljive vplive še posebej občutljivi.

Na starejše se ne bi smelo gledati kot na strošek za družbo, ampak kot na vir vrednot, znanja in izkušenj, ki so neprecenljive in ki (zlasti v kriznih časih) povezujejo družbo med seboj. V času, ko prihaja do velikega razvrednotenja moralnih norm in drugih temeljnih vrednot v naši družbi, je to še toliko bolj pomembno.

Postmoderna družba s svojo veliko nepredvidljivostjo in nenehnim (predvsem tehnološkim in informacijskim) napredkom starejše pogosto postavlja ob rob družbe in zanje predstavlja velik izziv z vidika možnosti vključevanja v družbo na različnih področjih.

Starejši si želijo biti aktiven del družbe, sprejeti, spoštovani in prepoznani kot pomemben del razvoja družbe.

Pogosto se napačno predvideva, da so starejši nesposobni za različne (tudi delovne) aktivnosti ali aktivno vključevanje v družbo, kar pogosto vodi do diskriminacije in omejevanja njihove avtonomije, pa tudi do občutka manjvrednosti.

Starejši so lahko ranljivi z več vidikov – telesnega, psihološkega oz. duševnega, kognitivnega in (kot splet vseh navedenih) s socialnega vidika, kar ima lahko za posledico osamljenost, socialno izključenost, potencialno izpostavljenost različnim zlorabam, nasilju, kršenju pravic in izgubo avtonomije.

Starejše se pogosto prepušča samim sebi, da iščejo rešitve za svoje težave in potrebe, namesto da bi aktivno vlogo usmerjevalca v sistemu pomoči in skrbi prevzela država oziroma njene institucije.

V zvezi s starejšimi se uporablja različna poimenovanja – starejši, stari, starejša populacija, starejše osebe itd., o njihovi ustreznosti pa pogosto tečejo razprave v okviru zainteresirane javnosti. Med drugim je Inštitut za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti ocenil, da je za poimenovanje populacije skupine ljudi, ki so v kasnejšem življenjskem obdobju (torej tistem, ki sledi srednjim letom), primerno uporabiti izraz starejši, v 2024 pa so ključne nevladne organizacije starejših napisale javno pismo o spoštljivem nagovarjanju starejših, v katerem so izpostavile, da so besede kot so starejši, dom starejših, stanovalci v domovih za starejše ipd. spoštljive, da niso žaljive in da so primerne današnjemu času.

Pobude:

- Ugotovitve različnih raziskav kažejo na nujnost ukrepanja proti starizmu, starističnim praksam in gerontofobiji, ki spodkopavajo družbeno kohezijo in blaginjo starejših ljudi.
- Na starejše ne smemo gledati kot na homogeno skupino, pri kateri se poudarja zgolj negativne lastnosti, ampak je treba starejše razumeti kot posameznike s specifično življenjsko zgodbo, specifičnimi potrebami in sposobnostmi.
- Staranje je treba obravnavati sistemsko in individualno, da lahko ustvarimo družbo, ki staranje obravnava kot naraven in dragocen del življenja.
- Narediti je treba bistven družbeni premik od odnosov, ki temeljijo na starizmu, med drugim na podlagi boljšega medgeneracijskega razumevanja in omogočanja ter poudarjanja pomena sodelovanja starejših odraslih na različnih področjih.
- Za manj predsodkov do starejših je treba zavestno uvajati načine za izboljšanje odnosa družbe do staranja, npr. na podlagi zgodnjega (že v fazi predšolske vzgoje) in kontinuiranega izobraževanja celotne družbe o procesu staranja in njegovih posledicah; prek javnih politik in s spremembo odnosa do staranja na lokalni in državni ravni; s spodbujanjem medgeneracijskega povezovanja in sodelovanja; z lastno strpno in spoštljivo komunikacijo, z ozaveščanjem lastnega strahu pred staranjem in smrtjo in s pozornostjo na lastne predsodke in na lastne stereotipe.
- Aktivno je treba uresničevati Strategijo dolgožive družbe, pri čemer mora odgovornost za aktivno in dostojanstveno staranje prevzeti tako družba kot celota, pa tudi vsak posameznik, ki živi in deluje v njej.
- Pomemben promotor zdravega in kakovostnega staranja predstavljajo nevladne organizacije, ki starejšim nudijo pomoč, jim pomagajo graditi ali širiti socialno mrežo ter organizirajo aktivnosti, ki pripomorejo k bolj aktivnemu staranju in kakovostnejšemu preživljanju časa v starosti. Pripomorejo tudi k zmanjševanju pojava starizma v družbi, saj opozarjajo na neutemeljene stereotipe in s tem prispevajo k bolj vključujoči družbi za vse generacije.

II. Dostojanstvo v starosti

Raziskovanje vprašanj, povezanih z osebnim dostojanstvom starejših, ponuja različne poglede na vprašanja etike, starosti, dostojanstva in človekovih pravic.

Osebno dostojanstvo predstavlja temeljno spoštovanje in priznavanje vrednosti posameznikov v družbi, ne glede na spol, starost, telesno stanje ali socialni položaj. Povezano je z iskanjem sreče in zadovoljstva v vseh življenjskih obdobjih.

Dostojanstvo je v veliki meri vezano na zmožnost uresničevanja človekovih pravic, ki izhajajo iz mednarodnih dokumentov, Ustave Republike Slovenije ter zakonskih in podzakonskih aktov, vključno s pravico do celovite oskrbe v starosti. Pri tem pomembno vlogo igrata družina in širša družba, med drugim na podlagi kakovostne institucionalne oskrbe (v domovih za starejše, v zdravstvenih zavodih) in oskrbe na domu, vključno s kakovostno in strokovno zdravstveno nego, omogočanjem dostopa do različnih storitev in spoštovanjem osebnih pravic ter potreb starejših.

Vsak posameznik dostojanstvo dojema na svoj način, zato je pomembno, da izvajalci storitev zmorejo prepoznati njegove potrebe v tem oziru in jih uskladiti z njihovim lastnim dojemanjem posameznikovega dostojanstva.

Ohranjanje ustreznega nivoja dostojanstvene obravnave starejših v socialnem varstvu in zdravstvu, predvsem zdravstveni negi, zagotavljajo (tudi) kodeksi etike posameznih poklicnih skupin.

Ohranjanje dostojanstva starejših v družbi presega skrb za njihovo kakovostno zdravstveno in socialno oskrbo, saj zajema tudi aktivnosti za spodbujanje večje socialne vključenosti oziroma preprečevanje socialne izključenosti. Predvsem pa temelji na spoštljivem odnosu do sočloveka.

K večjemu zavedanju o pomenu spoštovanja pravic starejših in njihovega dostojanstva bo lahko doprinesla tudi nova Konvencija Združenih narodov o pravicah starejših, ki se jo bo pričelo pripravljati na podlagi nedavno sprejetega sklepa medvladne skupine, ustanovljene na podlagi resolucije Sveta za človekove pravice pri Organizaciji Združenih narodov v Ženevi 15. decembra 2021.

Pobude:

- Ohranjanje dostojanstva v starosti je odgovornost celotne družbe - od posameznikov, družin do institucij in države. Temelji na priznavanju vrednosti vsakega življenja v vseh njegovih obdobjih.

- Družbo je treba ozaveščati in izobraževati glede nujnosti zagotavljanja dostojanstva starejšim, ki jim je treba dati večje družbeno priznanje, saj predstavljajo pomemben del skupnosti in jo bogatijo s svojimi vrednotami, znanjem in izkušnjami.

- Kot družba bi morali skrbeti za to, da starejši kljub telesnim in duševnim spremembam ohranijo svoje dostojanstvo, v nasprotju s trenutnim prevladujočim družbenim prepričanjem, da je starost nekaj, kar je treba popraviti.

- Družba bi morala omogočiti vsakemu posamezniku, da doseže svoje potenciale, ne glede na starost in druge omejitve. Ne gre le za zagotavljanje osnovnih potreb, ampak tudi za potrebo po podpori pri ohranjanju posameznikove sposobnosti in samostojnosti.

- Posebno pozornost bi morali nameniti ohranjanju dostojanstva ranljivih skupin starejših – tistih, ki so izpostavljeni revščini, pripadnikom etničnih manjšin, invalidom, osebam s težavami v duševnem zdravju, ki so pogosto izpostavljene socialni izključenosti, marginalizaciji, diskriminaciji, nasilju, prikrajšane za določene pravice in izpostavljene neenakosti in socialni nepravičnosti.

- Vzpostaviti bi bilo treba posebne programe pomoči ranljivim skupinam starejših prek prostovoljstva in socialnih služb ter poskrbeti za njihovo aktivno vključevanje v družbeno življenje.

- Za obravnavanje vprašanj osebnega dostojanstva ranljivih skupin in spodbujanje vključevanja starejših odraslih v družbeno življenje je ključna pobuda politike za obravnavo intervencij na ravni skupnosti in ciljno usmerjeno usposabljanje za ozaveščanje diskurza, osredotočenega na presečišče med staranjem in sposobnostjo posameznika.

- Skrb za starejše mora temeljiti na etiki in človečnosti.

- Socialno-varstvena obravnava in zdravstvena nega starejših morata temeljiti na varovanju njihove osebne integritete, vključno s preprečevanjem osebnega nadlegovanja in nasilja nad starejšimi ter varovanjem spolne, psihofizične in duhovne integritete uporabnikov storitev.

- Ob izvajanju oskrbe starejših, zlasti zdravstvene nege, je treba delovati strokovno, etično in slediti osnovnim pravicam starejših, povezanih z njihovim dostojanstvom, npr. zagotavljanje dostojnih pogojev za prehranjevanje in pitje; zagotavljanje ustreznih pogojev za odvajanje in izločanje, vključno z dovoljšnjim številom in kakovostjo inkontinenčnih pripomočkov; zagotavljanje pogojev za gibanje in ustrezno lego v postelji (zlasti za nepokretne); omogočanje, da si uporabniki prilagodijo ritem spanja in prehranjevanja svojim specifičnim potrebam; uporaba fiksacije zgolj v izrednih okoliščinah; spoštovanje intime posameznika ob preoblačenju itd.

- Okrepiti bi bilo treba paliativno oskrbo, saj slednja, če je kakovostna in dostopna, lahko v pomembni meri zagotovi spoštovanje dostojanstva umirajočega.

- Strokovnjaki, ki stopajo v stik s starejšimi, bodisi v okviru izvajanja storitev socialnega varstva ali zdravstva oziroma zdravstvene nege, se morajo zavedati, da so zavezani k poklicni molčečnosti, tudi po prenehanju opravljanja svojega poklica.

- Nove tehnologije, vključno z roboti, je treba v sistem skrbi za starejše uvajati previdno in ob zavedanju potrebe starejših po osebnem stiku.

- Zavzemati se je treba za dostojno prikazovanje starejših v medijih. Primer slabe prakse predstavljajo posnetki umirajočih starejših iz časa epidemije kovid-19, ko se ni pazilo na ohranitev njihovega dostojanstva tik pred smrtjo.

III. Gmotni položaj upokojencev in delovnih invalidov ter materialna pomoč starejšim

Gmotni položaj starejših in delovnih invalidov lahko v pomembni meri vpliva na njihovo dostojanstvo in kakovost življenja.

Številni starejši se soočajo z nezadostnimi sredstvi za preživetje in so izpostavljeni revščini (po podatkih SURS gre največkrat za ženske, starejše od 75 let). Prag tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo trenutno znaša 981 evrov, višina povprečne bruto starostne pokojnine pa je 901,51 evra.

Višina pokojnin in drugih prejemkov, ki jih izplačuje Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, zato pomembno vpliva na gmotni položaj upokojencev. Slednji je odvisen tudi od višine drugih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter različnih socialnih korektivov oziroma transferjev.

V zvezi z varstvenim dodatkom je od 2012 prišlo do korenite spremembe v številu prejemnikov (pred zakonsko spremembe je bilo skoraj 50.000 prejemnikov, v letu 2012 le še nekaj nad 11.000), saj mnogi z vložitvijo vloge za pridobitev varstvenega dodatka ne želijo ogroziti dediščine svojcev.

Veliko starejših je sram prositi za pomoč (bodisi svojce bodisi službe pomoči) ali pa ne vedo, kam se lahko obrnejo in kakšne so možne oblike pomoči.

Pobude:

- Starejše naj se spodbuja k iskanju materialne pomoči, kadar jo potrebujejo. Prvi naslov za pomoč so centri za socialno delo, kjer lahko starejšim pojasnijo, kakšne so njihove možnosti za izboljšanje gmotnega položaja. Možna pot je tudi pomoč nevladnih, predvsem humanitarnih organizacij.

- Izboljša naj se dostop do materialne pomoči za starejše, saj so trenutno postopki za pridobitev varstvenega dodatka in drugih socialnih transferjev zapleteni, dolgotrajni in birokratsko obremenjujoči.

- Posebno skrb naj se nameni pravicam iz obveznega pokojninskega zavarovanja, ki so izrazito socialne narave (odmera pokojnine od najnižje pokojninske osnove, najnižja starostna, predčasna ali invalidska pokojnina, zagotovljena starostna in invalidska pokojnina itd.), saj slednje pomembno vplivajo na gmotni položaj uživalcev najnižjih pokojnin.

- V iskanje rešitev za izboljšanje dostojanstva starejših se morajo vključiti različni resorji in državni organi, strokovnjaki in znanstveniki, nevladne organizacije itd.

- Starejšim, zlasti tistim iz ranljivih skupin (invalidom, osebam s posebnimi potrebami, ovdovelim, izpostavljenim revščini itd.), je treba zagotoviti čim bolj

enostavne in dostopne informacijske kanale za boljši dostop do informacij o pravicah, storitvah in podpornih programih, vključno z izobraževanjem na navedenih področjih.

IV. Nasilje nad starejšimi, njegovo preprečevanje in pomoč žrtvam nasilja

Nasilje je vse kar boli, straši, poniža in je storjeno proti naši volji. Najhuje je, ko se dogaja tam, kjer bi morali biti varni, zaščiteni in ljubljeni.

Starejši so izpostavljeni vsem vrstam nasilja – od fizičnega, psihičnega, spolnega in ekonomskega, a si pogosto o tem ne upajo spregovoriti. Večina nasilja tako še vedno ostaja skritega za štirimi stenami, prijave nasilja pa so bolj izjema kot pravilo.

Strokovni delavci na centrih za socialno delo so v obdobju od 2019 do 2023 obravnavali 17.912 primerov nasilja v družini, od tega 2.045 primerov obravnav žrtev nasilja, starejših od 65 let, kar predstavlja 11,4 odstotka vseh prijav nasilja v družini.

Med prijavami nasilja nad starejšimi je zaznati vse oblike nasilja, najpogosteje pa prihaja do zlorab bančnih kartic, kraje denarja, prisile k podpisu oporok, pogodb, odrekanja zdravstvene oskrbe, hrane, ogrevanja, aplicira se napačna zdravila, starejše se zanemarja, žali, se jim grozi, omejuje stike z ljudmi itd.

Največkrat so nasilja deležni starejši v dolgotrajnih partnerskih odnosih (praviloma starejše ženske, ki so odvisne od moža, ki povzroča nasilje); ostareli starši, ki so deležni nasilja s strani lastnih otrok (praviloma sinov, ki imajo težave z odvisnostmi), ter starejše osebe, ki zaradi svoje bolezni ali starosti ne zmorejo poskrbeti sami zase in so odvisne od pomoči drugih.

Možnost anonimne prijave nasilja je ključna za zaščito žrtev, saj se mnogi bojijo posledic prijave, zlasti kadar so odvisni od svojcev.

V zadnjih dveh letih je bil narejen velik napredek v sistemu prepoznave in obravnave nasilja – sprejeti so bili številni protokoli in dokumenti z namenom korekcije sistema, za dosego njegove boljše učinkovitosti ter večjo sledljivost in prepoznavnost morebitnega nasilja, med drugim tudi nad starejšimi.

Pobude:

- Vzpostavitvi je treba krizne namestitve za starejše, vključno z žrtvami nasilja, s ciljem zagotovitve varnega okolja, pravnega svetovanja in psihološke podpore ter nege, saj se žrtve pogosto znajdejo v situacijah, ko ne morejo poiskati pomoči ali se umakniti.

- V družbi je treba slediti ničelni toleranci do nasilja, pri čemer morajo odgovornost za udejanjanje slednje v prvi vrsti prevzeti odločevalci, ki med drugim vzpostavljajo pogoje in postopke za zaščito žrtev.

- Pomembno je, da se ohranja dobre prakse (medvrstniške in medgeneracijske) pomoči starejšim (npr. Starejši za starejše v okviru Zveze društev upokojencev Slovenije), v okviru katerih se lažje prepozna morebitne žrtve nasilja.

V. Skrb za starejše v institucijah in izven njih

Trenutni sistem varstva starejših v Sloveniji ne zadosti vsem potrebam, predvsem v zvezi z vprašanjem zagotavljanja ustreznega varstva, možnosti uveljavljanja pravic starejših ter ustrezne kakovosti oskrbe.

Domovi za starejše igrajo pomembno vlogo v življenju starejših ljudi, ne zgolj za stanovalce, ampak tudi za druge starejše člane družbe, saj poleg oskrbe in nege nudijo tudi prostor, v katerem starejši ohranijo svojo človeško vrednost, neodvisnost in dostojanstvo.

Domovi za starejše so se skozi leta razvili v skupnostno naravnane centre, čemur bodo skušali slediti tudi v okviru implementacije zakonodaje o dolgotrajni oskrbi. Že zdaj predstavljajo največje in najštevilčnejše izvajalce skupnostnih oblik skrbi za starejše. Zagotavljajo pomoč na domu (48 domov v javni mreži za več kot 4.500 uporabnikov), razvažajo kosila, zagotavljajo 809 mest za dnevno varstvo in nudijo oskrbo v 605 oskrbovanih stanovanjih. Organizirane imajo tudi medgeneracijske centre, nudijo začasne sprejeme, začasne namestitve oziroma nudijo pomoč osebam pri vrnitvi v domače okolje po odpustu iz zdravstvene obravnave. Predstavljajo tudi učno bazo za dijake in študente, v svoje aktivnosti pa vključujejo osnovne šole, vrtce, prostovoljce, itd.

Pobudi:

- Pri skrbi za starejše je treba striktno slediti kodeksu etičnih načel strokovnjakov s področja socialnega varstva in zdravstvene nege. Starejšim mora biti med drugim omogočena izbira med različnimi oblikami pomoči in storitev, ki so jim na voljo, dana jim mora biti tudi možnost izbire izvajalca, kjer je to mogoče, in možnost ugovora glede poteka pomoči.

- Starejšim je treba čim dlje časa treba zagotavljati samostojno življenje v domačem okolju. Namestitev v institucijo ne sme biti posledica pritiska okolice, temveč premišljena odločitev, kadar druge oblike pomoči ne zadoščajo.

VI. Odnos države do izvajalcev storitev za starejše in zaposlenih v sistemu skrbi za starejše

Odnos države do izvajalcev storitev za starejše in sistema skrbi za starejše posredno nakazuje na odnos do starejših.

Če se izvajalcem storitev za starejše ne omogoči ustreznih pogojev za delo (prostorskih, kadrovskih, finančnih …), je težko pričakovati, da bodo storitve dosegale želeno kakovost in strokovnost.

Izvajalci storitev težko zagotovijo ustrezno dostojanstvo in zasebnost uporabnikom storitev v socialno varstvenih zavodih, če imajo na voljo večinoma nastanitve v tro- ali več-posteljnih sobah (trenutno približno 800 sob). Kljub že sprejetim spremembam pogojev za nastanitev v Pravilniku o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialno varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 67/06, 135/21 in 19/24), ki v 32. členu določa, da stanovalci bivajo v eno- ali dvoposteljnih sobah, mnoge prenove objektov

zaradi pomanjkanja finančnih sredstev še niso bile izvedene. Kot skrajni rok za prilagoditev objektov je določeno leto 2026, pri čemer je zelo verjetno, da se bo v določenih primerih slednjega preseglo.

Dostojanstvo oskrbovancem se težko zagotovi brez hkratne zagotovitve dostojanstva zaposlenih pri izvajalcih storitev. Slednje pa temelji na ustreznih pogojih za delo ter primernem (dovolj visokem) plačilu glede na zahtevnost opravljenega dela.

Pobude:

- Nujno je zagotoviti boljše financiranje, kadrovske standarde in ustrezne pogoje dela za izvajalce storitev za starejše (npr. administrativna razbremenitev, ustrezna informacijska podpora), s tem pa izkazati večje družbeno priznanje starejšim kot pomembnemu delu skupnosti.

- Vzporedno z uvajanjem novega sistema dolgotrajne oskrbe bi bilo treba razmisliti o vzpostavitvi ločenega stebra v sistemu plač v javnem sektorju, ki bi odražal specifike sistema dolgotrajne oskrbe (specifični poklicni profili, vsebina in zahtevnost dela ter temu prilagojena posebna delovna mesta) ter o sprejemu nove, specialne kolektivne pogodbe za področje dolgotrajne oskrbe, ki vključuje tako področje socialnega varstva kot zdravstva.

- Z namenom zagotavljanja večjega dostojanstva starejših pri nastanitvah v institucijah se mora zagotoviti ustrezna finančna sredstva za implementacijo Pravilnika o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialno varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 67/06, 135/21 in 19/24) glede nastanitev stanovalcev v eno- ali dvoposteljnih sobah v postavljenem roku.

VII. Kadrovska struktura in finančna sredstva v sistemu pomoči in skrbi za starejše

Trenutni sistem varstva starejših ne zadostuje vsem potrebam, saj se sooča s pomanjkanjem kadra, preobremenjenostjo zaposlenih in omejenimi finančnimi viri, kar vpliva na kakovost oskrbe in uresničevanje pravic starejših.

Zaradi velikega pomanjkanja domačega kadra so izvajalci storitev v sistemu skrbi za starejše primorani zaposlovati tujo delovno silo, saj bi sicer brez oskrbe ostalo še toliko več starejših.

Tuja delovna sila v sistemu, katerega uporabniki so še posebej ranljivi, lahko predstavlja velik izziv, predvsem z vidika komunikacije z uporabniki (jezikovne ovire).

Zaposlovanje tujih delavcev ne zagotavlja dolgoročne rešitve za pomanjkanje kadra v sistemu.

Po podatkih Skupnosti socialnih zavodov Slovenije so v 2024 tuji delavci v domovih za starejše in posebnih zavodih za odrasle predstavljali 6 % delovne sile. Večji del tujih delavcev prihaja iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Hrvaške, Severne Makedonije in s Kosova, tuje delovne sile iz ostalih držav (npr. Nepala in Bangladeša) pa je trenutno malo, a tudi njen delež počasi narašča.

Tudi delovni timi, ki so kadrovsko osiromašeni, lahko dobro delujejo, če v njih vlada dobro vzdušje in razumevanje.

Pobude:

- Nujno bi bilo treba okrepiti kadrovsko strukturo centrov za socialno delo in zagotoviti finančna sredstva za izobraževanje na področju pomoči starejšim.

Cilj: Povečanje števila zaposlenih na centrih za socialno delo in dodatna finančna sredstva za njihovo izobraževanje bi zagotovila dostopnost do storitev in stabilnost sistema kot stebra socialne varnosti, vključno s pomočjo starejšim, ki potrebujejo takojšnje ukrepanje.

- Sprejeti je treba kadrovske standarde in normative v zdravstveni negi, saj bo slednje pripomoglo k zagotavljanju kakovostnih storitev in dostojne strokovne obravnave starejših.

- Dodatne kadre v sistemu pomoči starejšim je v prvi vrsti treba skušati zagotoviti znotraj države, saj domači kadri uporabnikom sistema nudijo občutek domačnosti in povezanosti z okoljem, ki ga poznajo.

- Pri zaposlovanju tuje delovne sile je treba skrbeti, da so zaposleni strokovni, empatični in dobro integrirani v že obstoječe delovne time.

- Treba je aktivno skrbeti za hitrejšo integracijo zaposlenih tujcev v sistemu skrbi za starejše, kar med drugim vključuje skrb za hitrejše premoščanje jezikovnih in kulturnih razlik, na podlagi dodatne (strokovne) podpore in prilagojenih programov izobraževanja. Zagotavljati jim je treba tudi več podpore, ki presega zgolj delo in delovni proces. Vse to pa terja dodaten kader v sistemu.

- V povezavi z zaposlovanjem tuje delovne sile je treba skrbeti tudi za ohranitev kulturne identitete uporabnika storitev.

- Med poklicne profile, ki lahko pristopijo k opravljanju strokovnega izpita za strokovne delavce na področju socialnega varstva v skladu z 69. členom Zakona o socialnem varstvu, naj se vključi tudi socialnega gerontologa, ki se specifično izobražuje za delo s starejšimi.

- Spodbujati je treba način vodenja zaposlenih, zlasti v kriznih časih, ki vodi do večjega zadovoljstva pri delu v okviru delovnih timov.

VIII. Dolgotrajna oskrba in avtonomija starejših oseb

Dolgotrajna oskrba je instrument za zagotavljanje dostojanstvene oskrbe.
Financiranje oskrbe na domu je trenutno nezadostno.

Pravico do izbire oskrbovalca družinskega člana iz Zakona o dolgotrajni oskrbi (ZDOsk-1) se že izvaja (vloge je bilo na vstopnih točkah centrov za socialno delo moč začeti oddajati s 1. 12. 2023), s 1. julijem 2025 bodo v veljavo stopile pravica do

dolgotrajne oskrbe na domu (vloge se bo na centrih za socialno delo lahko oddalo junija 2025, prehodno hitenje po pojasnilih Skupnosti centrov za socialno delo Slovenije ni potrebno), storitev za krepitev in ohranjanje samostojnosti ter e-oskrba, s 1. decembrom 2025 pa tudi pravica do celodnevne dolgotrajne oskrbe v instituciji, dnevne oskrbe pri izvajalcu dolgotrajne oskrbe ali do denarnega prejemka (vloge se bo lahko oddajalo od 1. novembra 2025 dalje).

Pobude:

- Dolgotrajna oskrba mora predstavljati odgovor na specifične potrebe upravičenca do dolgotrajne oskrbe, in sicer na mestu, kjer potrebe nastanejo, oz. tam, kjer jih upravičenec želi prejeti, obenem pa mora biti ta pomoč kontinuirana in kakovostna.
- Dolgotrajno oskrbo je treba okrepiti (predvsem kadrovsko in finančno) in zagotoviti lažji dostop do širšega spektra storitev v njenem okviru.
- Pomoč na domu in druge oblike oskrbe morajo postati bolj dostopne, saj omogočajo starejšim večjo avtonomijo in dostojanstveno staranje v domačem okolju, vendar so trenutno zaradi kadrovskih in finančnih omejitev nezadostno razvite.
- Okrepiti je treba financiranje storitev dolgotrajne oskrbe.
- Zagotoviti je treba višji denarni prejemek iz naslova dolgotrajne oskrbe, saj bi slednje omogočilo uporabnikom dejansko možnost izbire med institucionalno oskrbo in oskrbo na domu tudi v luči okrepljenih naporov za deinstitucionalizacijo oskrbe.
- Poenostaviti je treba postopke za pridobitev pravice do dolgotrajne oskrbe, da bodo starejši pomoč, ki jo potrebujejo, prejeli čim prej.
- Odločevalci morajo poskrbeti za vzpostavitev pogojev za sistem integriranih zdravstvenih in socialnih storitev, ki bodo omogočile dolgotrajno oskrbo na način, da bo ta upoštevala avtonomijo in pravice starejših.
- Dolgotrajno oskrbo se mora izvajati odzivno, sočutno in humano.
- Avtonomije starejših oseb se ne sme zanemariti, ne glede na njeno obliko (od funkcionalne starejše osebe do krhke in na koncu manj-zmožne osebe).
- Razumevanje potreb po avtonomiji je potrebno uravnotežiti z nujnostjo po varnosti in zdravju.
- Kot vodilo za ustrezno izvajanje dolgotrajne oskrbe lahko služi orodje Quality Rights Svetovne zdravstvene organizacije (že v pripravi za uporabo tudi v Sloveniji), ki predstavlja bogat in kompleksen paket gradiv ter praktičnih orodij za izvajanje pristopa, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic, človekovega dostojanstva, etičnih kodeksov, vključevanju in nediskriminaciji (gre za nadgradnjo medicinskega in skrbstvenega modela oskrbe) in je usmerjeno v reformo skupnostnih služb, ne zgolj za osebe s težavami v duševnem zdravju, ampak tudi starejše.

IX. Medgeneracijsko povezovanje

Vsakodnevne interakcije med najmlajšimi in najstarejšimi člani naše družbe so bile včasih nekaj povsem samoumevnega, današnji način življenja pa je navedene stike bistveno okrnil. Nepoznavanje in nerazumevanje načina življenja posameznih generacij in njihovih potreb pa vodi do stereotipov, tudi tistih, povezanih s starostjo, ki

starejšim preprečujejo, da bi bili vključeni v družbo in da bi bili enakopravno obravnavani.

Ker najstarejši nimajo stika z najmlajšimi, ne razumejo današnjega načina odraščanja, najmlajši, ki so prikrajšani za sobivanje z najstarejšimi, pa ne poznajo procesa staranja, ki je sicer neizbežen del življenja vsakega izmed nas.

Intenzivnejše povezovanje starejših in mlajših ima dokazano pozitivne posledice. Pri starejših se na ta način zmanjšujejo težave, povezane s presnovo, izboljša se njihovo počutje, zmanjša se razmišljanje o smiselnosti življenja, zmanjša se občutek osamljenosti, poveča se ali pa se celo na novo oblikuje socialna mreža, kar krepi občutek pripadnosti in pomembnosti za družbo. Opazen je tudi napredek na duševnem področju, kar vpliva na večjo skrb zase. Pri najmlajših pa tovrstno sodelovanje in sobivanje vpliva na razvoj empatije, krepijo se socialne veščine, otroci pridobivajo izkušnje in nova znanja ter na tak način gradijo tudi svojo osebnost.

Pobudi:

- Krepiti je treba zavedanje o pomenu dobrih odnosov med najmlajšimi in najstarejšimi člani družbe, saj je to ključnega pomena za ustvarjanje strpne, srčne in povezane skupnosti, v kateri lahko vsak posameznik, ne glede na starost, prispeva svoj delež k njenemu razvoju.
- Intenzivneje je treba spodbujati povezovanje različnih generacij v njihovem vsakdanu z namenom doseganja pozitivnih učinkov za vse generacije (primer dobre prakse: prvi združen vrtec in dom za starejše v Sloveniji v Notranjih Goricah).

X. Reforma sistema skrbništva za odrasle osebe

Ključni izzivi sistema skrbništva so pomanjkanje skrbnikov ter zgolj častna in prostovoljna funkcija skrbnika, četudi so njegove naloge zelo kompleksne in odgovorne ter terjajo strokovno znanje.

Ker mnogi nimajo svojcev, ki bi želeli prevzeti skrb zanje, ali pa se soočajo z zapletenimi družinskimi odnosi, na podlagi odločitve sodišča skrb zanje čedalje bolj pogosto prevzemajo zaposleni na centrih za socialno delo. V 2023 so slednji zastopali in prevzeli skrb za 2300 varovancev.

Pobude:

- Nujna je reforma skrbništva na podlagi širše strokovne razprave, ki naj vključuje različne deležnike (nevladne organizacije, sodstvo, strokovnjake s področja socialnega dela in zdravstva).

  Cilj: oblikovanje celovite sistemske rešitve, ki bo temeljila na potrebah starejših in omogočila dostojno življenje ob obvladovanju tveganj, povezanih z zlorabami ali neustrezno obravnavo.

- Večji poudarek je treba dati podpori skrbnikom ter udejanjanju določbe 279. člena Družinskega zakonika (Uradni list RS, št. Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US,

5/23 in 34/24 – odl. US), ki ureja kritje izdatkov v zvezi s skrbništvom nad odraslo osebo.

- Več pozornosti je treba nameniti iskanju alternativnih rešitev, ki bi omogočile večjo samostojnost starejših oseb in zaščito njihovega dostojanstva.

  Možne rešitve: vključitev mehanizmov pomoči pri odločanju, ki omogočajo ohranitev nadzora nad odločitvami s strani starejših in (po potrebi) zagotovitev strokovne podpore (npr. podporno odločanje).

XI. Odprava dolžnosti preživljanja staršev s strani otrok

Veljavna zakonodaja (185. člen Družinskega zakonika), v skladu s katero so otroci dolžni po svojih zmožnostih preživljati starše, mnogim povzroča socialne stiske in finančno breme ter predstavlja tveganje, ki vodi v revščino. Prav tako ustvarja neenake pogoje, saj si mnogi zaradi finančnih omejitev ne morejo privoščiti kakovostne oskrbe za svoje starše. Navedena zakonska določba vpliva tudi na odnose v družinah in ogroža temeljno potrebo človeka po eksistenci.

Sistem na neenak način obravnava dolžnost preživljanja staršev s strani otrok, npr. v primerih, ko starši vložijo vlogo za varstveni dodatek, v primerjavi s primeri, ko morajo otroci za svoje starše doplačevati institucionalno varstvo in se jim na podlagi zakonskih in podzakonskih aktov prispevek doplačila avtomatično določi.

Pobuda:

Odpravi naj se dolžnost preživljanja staršev s strani otrok.

XII. Medresorsko in interdisciplinarno sodelovanje za celovito skrb in podporo starejšim

Trenutno pomanjkanje koordinacije med različnimi resorji povzroča zamude pri nudenju pomoči starejšim in jim otežuje dostop do storitev.

Skrb za starejše se dotika različnih strok in poklicev, ki lahko v primeru sodelovanja zagotovijo visoko stopnjo kakovostne oskrbe in skrbi za starejše.

Pobude:

- Problematiko nudenja pomoči in oskrbe starejšim je treba naslavljati celostno – vključevati mora različne sektorje, strokovno javnost in tudi uporabnike.

- Z namenom celovite skrbi za starejše je nujno vzpostaviti intenzivnejše sodelovanje med posameznimi ministrskimi resorji – za solidarno prihodnost, zdravstvo, socialo, pravosodje idr.

Cilj: omogočiti hitrejšo in boljšo podporo starejšim ter preprečiti vrzeli v sistemu pomoči in podpore.

- Širiti je treba dobre prakse pri skrbi in pomoči starejšim ter krepiti izmenjavo že pridobljenih strokovnih znanj, tudi interdisciplinarno.

XIII. Izzivi pri razvoju prilagodljivih in vključujočih praks za starejše osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji

Starejše osebe s posebnimi potrebami (OPP) so še posebej ranljiva skupina in njihovo staranje predstavlja večplasten izziv, saj so dvojno ranljive in lahko tudi dvojno stigmatizirane – na podlagi starosti in zaradi invalidnosti ali posebnih potreb.

Populacija starejših OPP v institucijah in v skupnosti v Sloveniji narašča (po podatkih iz raziskave Pedagoške fakultete UL je bilo leta 2018 28 % OPP starejših od 55 let, največji del pa od 55 do 64 let), ta trend se bo zelo verjetno nadaljeval tudi v prihodnje. Povečuje se namreč število otrok s posebnimi potrebami (v 2023 10 %), podaljšuje pa se tudi življenjska doba OPP. Zaradi procesa deinstitucionalizacije se bo v prihodnje povečalo tudi število starejših OPP v skupnosti (v bivalnih enotah in stanovanjskih skupinah).

Veliko OPP zaradi na splošno boljših pogojev za življenje v primerjavi s preteklostjo preživi svoje starše in ker (praviloma) nimajo svojih otrok, je večja verjetnost, da bodo, ko bodo starejši, nastanjeni v institucijah ali v skupnosti.

Kot najbolj ustrezna namestitev za starejše OPP (v 2018 je v institucijah (večinoma v posebnih socialno varstvenih zavodih, ki so sicer primarno namenjeni osebam s težavami v duševnem zdravju) živelo skupaj 2857 OPP, od tega 798 starejših od 55 let) so prepoznani varstveno-delovni centri. Medtem ko izkušnje kažejo, da uporabniki domov za starejše starejših OPP ne sprejemajo dobro (zaznani so primeri zasmehovanj ali pa pretirana empatija).

Spodbude, ki so jih deležne osebe s posebnimi potrebami po 26. letu starosti, ko zaključijo poseben program vzgoje in izobraževanja, so zelo šibke, praviloma je šibka tudi podporna mreža. Družine z osebami s posebnimi potrebami se praviloma ne družijo veliko, socialna omrežja, ki jih OPP vendarle uspejo vzpostaviti, pa z leti prav tako šibijo in jih v starosti praktično ni več.

Potrebe po kriznih sprejemih starejših OPP naraščajo, a za to ni na voljo ustreznih nastanitvenih kapacitet.

Pobude:

- Za izboljšanje kakovosti življenja starejših OPP je treba oblikovati celostne in njim prilagojene rešitve.

- Razvoj vključujočih in prilagodljivih praks skrbi za starejše OPP je ključen za zagotavljanje enakih možnosti in dostopa do storitev, kar predstavlja kompleksen izziv.

- Zagotoviti je treba več kapacitet za krizne namestitve za starejše OPP.

- Razmisli naj se o vzpostavitvi posebnega centra za starejše OPP, v okviru katerega bi se lahko zagotovilo sodelovanje različnih ministrskih resorjev, institucij, nevladnih organizacij in strokovnjakov, ki bi skupaj razvijali programe in mrežo pomoči starejšim OPP. Center bi lahko nudil tudi temelje za razvojno-raziskovalno delo in pridobivanje finančnih sredstev za razvoj področja ter zagotavljanje ustreznih kadrov, vključno z njihovim izobraževanjem in usposabljanjem.

- Širiti je treba številne že obstoječe dobre prakse, tudi na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije (npr. pripovedovanje digitalnih zgodb v okviru simulacijskih sob za podoživljanje realnosti) in prenašati dobre prakse iz tujine v naše okolje (npr. nemški primer poklicnih šol za invalide in starejše OPP).

XIV. Nič o starejših brez starejših!

Pobuda:

Pri pripravi in sprejemanju ukrepov za izboljšanje položaja starejših v družbi, ohranjanje samostojnosti in njihovega dostojanstva je treba slediti načelu **»Nič o starejših brez starejših!«.**

* * *

Za poročevalca na seji Državnega sveta je bil določen državni svetnik Danijel Kastelic.

* * *

Predlog sklepa Državnega sveta je pripravljen na podlagi Poročila Komisije za socialno varstvo, delo, zdravstvo in invalide.